

Chrysomela lapponica L. in Nederland en het onderzoek naar de verspreiding van bladkevers

door Ron Beenen

In september 1984 beschreef GOUTBEEK in Natura een waarneming van *Chrysomela lapponica* met daarbij het verzoek waarnemingen door te zenden aan het Zoölogisch Museum te Amsterdam (ZMA). De opgaven die aldaar zijn binnengekomen worden tezamen met andere meldingen hieronder weergegeven. Tevens wordt kort ingegaan op het onderzoek naar Nederlandse bladkevers.

Chrysomela lapponica is een bont gekleurde bladkever van 5 tot 8 mm lengte. Het lichaam is donkergroen of -blauw metaalachtig glanzend; de eerste zes antenneleden, de schenen en de zijranden van de laatste buikplaten zijn geelachtig. De dekschilden zijn rood (bij dode dieren verkleurend naar geel); de naad, een grote schoudervlek, een brede golvende band in het midden en een gebogen vlek voor het einde hebben dezelfde donkere kleur als het lichaam. Deze beschrijving die gebaseerd is op WEISE (1884) heeft betrekking op de typische vorm (forma typica, fig. 1). De dekschildtekening kan echter goed variëren. Zo is er een groot aantal vormen beschreven waarvan er enkele afgebeeld zijn in figuur 2. Deze verscheidenheid is terug te voeren tot het versmelten of ontbreken van een achttal vlekken op het dekschild (fig. 2d). De verschillende vormen komen binnen een zelfde gebied voor zodat het onwaarschijnlijk is dat we met ondersoorten te maken hebben (v. Lengerken, 1912).

Zowel de kever als de larve komen voor op soorten van de volgende plantengeslachten: *Salix*, *Betula*, *Alnus*, *Populus* en *Sorbus* (zie bijv. SCHAUFUSS, 1916). De dieren zitten op de bladeren waarvan ze vreten en zouden een gemakkelijke prooi zijn voor rovers als ze zich niet zouden weren. De larven doen dit door afgifte van kleine druppels van een sterk riekend zuur. Deze druppels

Fig. 1. Linkerhelft van een exemplaar van *Chrysomela lapponica* aangetroffen in Nederland.

verschijnen bij gevaar op bultjes aan de rugzijde van de larve. Het zuur wordt geproduceerd door onder de bultjes gelegen klierzellen (GARB, 1915). De opvallende felrode kleur met donkergroen of -blauwe tekening van de volwassen dieren zal in de meeste gevallen afdoende zijn om belagers af te schrikken. „Reflex-bloeden” als bij de reuzenhaan komt bij de kevers van het geslacht *Chrysomela* ook voor.

Chrysomela lapponica is bekend uit Noord-Amerika, Europa, Siberië, Mongolië en China. In de volgende Europese landen is de soort waargenomen: Noorwegen, Zweden, Finland, USSR, Polen, Hongarije, Tsjechoslowakije, Oostenrijk, DDR, BRD, Frankrijk en België. Het is aannemelijk dat de soort ook in Luxemburg voorkomt. De meeste vindplaatsen liggen in montane of boreale gebieden.

Chrysomela lapponica in Nederland

In Nederland is de soort het eerst waargenomen te Appelscha in 1975 (v. VONDEL, 1980). Sindsdien zijn er vele vindplaatsen bij gekomen. Een overzicht van de mij bekende vindplaatsen wordt weergegeven in tabel 1 en figuur 3.

Het eerst is het zandgebied van Noordoost-Nederland bevolkt. Vervolgens zien we de soort sinds 1983 op de Utrechtse Heuvelrug, 't Gooi en de zuidwestrand van de Veluwe. In 1984 werd *C. lapponica*

Tabel 1.
Vindplaatsen van *Chrysomela lapponica* L. in Nederland

Vindplaats	datum	waarnemer	bron	substraat/plant
Appelscha	26 VIII 75	J. H. Woudstra	Vondel, 1980	—
Norg	4 VI 76	B. Aukema	Vondel, 1980	—
Beetsterzwaag	2 VII 79	B. J. v. Vondel	Vondel, 1980	Betula
Echtenerzand	12 VIII 79	W. & R. de Groot	coll. ZMA	—
Wijster	16 IV 80	B. Aukema	coll. ZMA	achter schors
Ruinen	6 V 80	R. Vis	Vis, 1981	Quercus
Staphorst		B. v. Aartsen	verslag NEV-Oost	Sorbus
Driebergen	30 V 83	O. Vorst	Vorst et al, 1985	Betula
Austerlitz	najaar 83	O. Vorst	Vorst et al, 1985	strooisel
Bussum	4 V 84	R. Jansen	pers. med.	Populus
Hoogeveen	6 V 84	A. Goutbeek	Goutbeek, 1984	Betula
Achterveld	16 V 84	G. v. Ee	pers. med.	Anthriscus
Nijmegen	26 V 84	R. de Man	pers. med.	Prunus
Soest	22 V 84	D. Vestergaard	pers. med.	Betula, Salix, Sorbus.
Lemelerberg	28 V 84	H. Evenhuis	verslag NEV-Oost	—
Raalte	29 V 84	Groenink	verslag NEV-Oost	—
Amerongen	2 VII 84	Th. de Jong	pers. med.	Molinia
Maarn	31 VIII 84	O. Vorst	Vorst et al, 1985	—
Otterlo	5 X 84	A. Tielenhuis	Vorst et al, 1985	Quercus
Willemsoord		J. H. Lambrechts	Vorst et al, 1985	Betula

ook waargenomen ten zuiden van de Waal in het gebied „de Hatertse Vennen” bij Nijmegen.

Hoewel het aantal waarnemingen nog gering is kan uit tabel 1 een aantal (voorzichtige) conclusies worden getrokken.

Het lijkt dat ons land uit noord-oostelijke richting bevolkt is. Dit is echter niet goed verklaarbaar omdat uit het laaggelegen noordwesten van Duitsland nauwelijks vindplaatsen bekend zijn (EVERTS, 1903, noemt Oldenburg en dit wordt onbevestigd overgenomen door v. LINGERKEN, 1912. Overigens geen vindplaatsen in dit deel van de BRD). Uit Denemarken bestaan ook geen betrouwbare meldingen (LINDROTH, 1960; SILFVERBERG, 1979).

Net als bij andere *Chrysomela*-soorten schijnen de volwassen dieren te overwinteren. De zeer vroege waarneming achter schors en de najaarswaarneming in strooisel vormen hiervoor een aanwijzing. De waarnemingen in de zomer geven geen informatie over het aantal generaties.

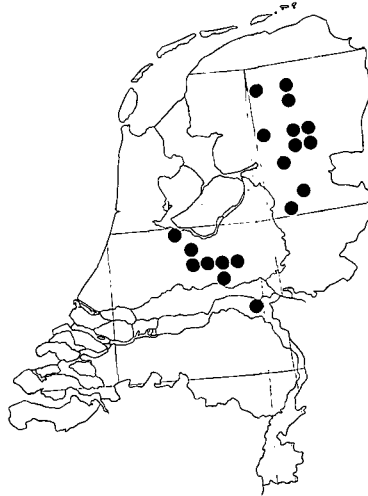

Fig. 3. Verspreiding van *Chrysomela lapponica* in de periode 1975-1984.

Over de voedselplanten in Nederland valt weinig meer te zeggen dan dat grote aantallen dieren het meest waargenomen zijn op *Betula*, *Salix* en *Sorbus* (bijvoorbeeld duizenden dieren te Soest in mei 1984). Op de overige in tabel 1 genoemde planten werden slechts enkele dieren waar-

genomen. Over vraataktiviteit wordt niets gemeld. Waarschijnlijk gaat het in deze gevallen om toevallige landingsplaatsen zoals we dit ook vaak zien bij andere goed vliegende bladkevers. Om meer inzicht te krijgen over voedselplanten is het noodzakelijk vretende dieren te registreren en larven-waarnemingen op te nemen.

De dieren uit Nederland die ik zag behoorden alle tot de forma typica. Omdat uit andere delen van het verspreidingsgebied het samen voorkomen van verschillende vormen gemeld wordt lijkt het interessant hier ook voor de Nederlandse situatie aandacht aan te schenken.

Uit het bovenstaande mag blijken dat we op grond van het beperkte aantal waarnemingen tot nu toe slechts globale conclusies kunnen trekken. Eerst na langdurig volgen van deze soort in Nederland maar ook in internationaal verband kunnen we inzicht krijgen in voedingsgewoonten, invasieverloop en bijvoorbeeld generatiewisseling. De databank van EIS-Nederland biedt de mogelijkheid voor opslag en ver-

werking van de grote hoeveelheid gegevens die bij een langdurig onderzoek verkregen wordt.

Onderzoek naar bladkevers (Chrysomelidae) in Nederland

Sinds 1983 wordt in het kader van de „European Invertebrate Survey-Nederland” (EIS-Nederland) onderzoek gedaan naar de verspreiding en de oecologie van bladkevers. Over de doelstellingen en de start van het onderzoek naar ongewervelde dieren in het algemeen werd gerapporteerd door v. TOL & v. HELSDINGEN, 1979.

In *Natura* werd reeds eerder melding gemaakt van het onderzoek naar bladkevers. In het mei-nummer van 1984 werden de lezers van dit blad opgeroepen om medewerking te verlenen aan het onderzoek naar de verspreiding en de oecologie van de reuzenhaan en zijn verwanten. Binnen afzienbare tijd zal hierover een mededeling verschijnen. Gegevens die binnenkomen worden zo uitvoerig mogelijk opgeslagen m.b.v. een uitgebreide oecocode waarmee nauwkeurig milieu, tijdstip, voedselplant etc. aangegeven kunnen worden (v. TOL, 1979). Hierdoor bestaat de mogelijkheid verspreidingskaarten te maken maar ook om levenscyclus, milieuvoorkeur en voedingsgewoonten te onderzoeken.

Grote aantallen gegevens kunnen verkregen worden door het bewerken van museum-collecties. Daar ontbreken echter vaak oecologische gegevens. Nauwkeurige veldwaarnemingen kunnen dit aanvullen. Lezers die interesse hebben in het onderzoek naar bladkevers kunnen op onderstaand adres inlichtingen inwinnen. Waarnemingen van *Chrysomela lapponica* met een zo uitvoerig mogelijke beschrijving van de vindplaats blijven welkom.

Dankzegging

Een overzicht van de huidige verspreiding zoals hierboven gepresenteerd was onmogelijk geweest zonder de bereidwillige medewer-

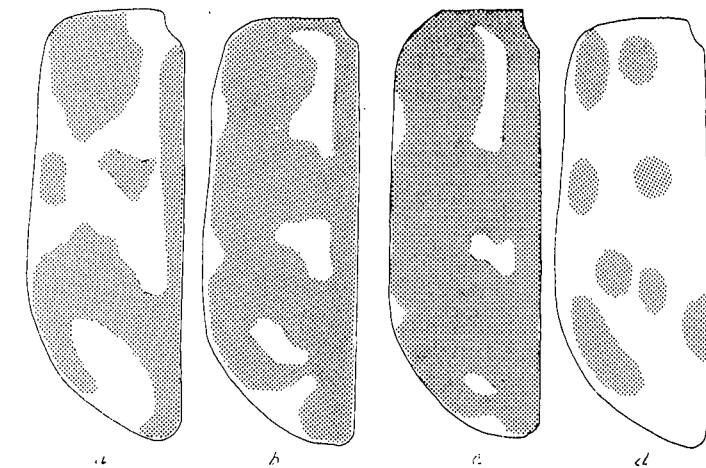

Fig. 2. Schematische weergave van het linker dekschild van enige vormen van *Chrysomela lapponica* (a, b en c getekend naar Scandinavische dieren uit de collecties van het ZMA en van de auteur; d naar een figuur van v. Lengerken, 1912.)

king van de in tabel 1 genoemde personen. Naast deze personen gaat mijn dank uit naar B. Brugge (Zoologisch Museum, Amsterdam), J. Krikken (Rijksmuseum v. Natuurlijke Historie, Leiden) en W. A. Hol (secretaris Nederl. Entomologische Vereniging afd. Oost-Nederland) voor het beschikbaar stellen van waardevolle informatie.

Literatuur

- EVERTS, E., 1903. Coleoptera Neerlandica, deel 2. 's Gravenhage.
 GARB, G., 1915. The eversible glands of a Chrysomelid larva, *Melasma lapponica*. J. Ent. Zool. Claremont Cal. 7: 88-95.
 GOUTBEEK, A., 1984. *Chrysomela lapponica*, een zeldzame blad- of goudhaan. *Natura* 81: 251-252.
 LENGERKEN, H. v., 1912. *Melasma lapponicum* L. und seine Formen. Berl. Entomol. Zeitschrift 57: 123-130.
 LINDROTH, C. H. (red.), 1960. Catalogus Coleopterorum Fennoscandiae et Daniae. Entomologiska Sällskapet i Lund.
 SCHAUFUSS, C., 1916. Calwers Käferbuch. Einführung in die Kenntnis der Käfer Europas, Teil 2. Stuttgart.
 SILFVERBERG, H. (red.), 1979. Enumeratio Coleopterorum Fennoscandiae et Daniae. Helsinki.

TOL, J. v., 1979. Handleiding en atlas voor het medewerken aan entomologische projecten in het kader van de European Invertebrate Survey-Nederland. Leiden.

TOL, J. v. & HELDINGEN, P. J. v. 1979. European Invertebrate Survey: karteren van ongewervelde dieren in nationaal en internationaal verband. Vakblad voor Biologen 59: 1-7.

Verslagen van de bijeenkomsten van de Nederlandse Entomologische vereniging afd. Oost-Nederland van 27 X 1984 en 26 I 1985.

VIS, R., 1981. *Chrysomela lapponica* Linnaeus ook in Ruinen (Dr.) (Col., Chrysomelidae). Ent. Ber., Amst. 41: 143.

VONDEL, B. J., v., 1980. *Chrysomela lapponica* Linnaeus, nieuw voor de fauna van Nederland (Col., Chrysomelidae). Ent. Ber., Amst. 40: 145-146.

VORST, O., J. H. LAMBRECHTS & A. TIELENIUS, 1985. *Chrysomela lapponica* Linnaeus. Ent. Ber., Amst. 45: 20.

WEISE, J., 1884. Chrysomelidae, Chrysomelinae in: Erichson, Naturgeschichte der Insekten Deutschlands VI.

Adres van de auteur: